

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد
در رشته ی ایران شناسی - تاریخ

زرقان در سفرنامه‌های دوره قاجار

به کوشش
زهرا محمودی

استاد راهنما
دکتر عبدالرسول خیراندیش

تیرماه ۱۳۹۳

به نام خدا

اظهارنامه

اینجانب زهرا محمودی دانشجوی رشته ی ایرانشناسی گرایش تاریخ دانشکده ی ادبیات و علوم انسانی اظهار می کنم که این پایان نامه حاصل پژوهش خودم بوده و در جاهایی که از منابع دیگران استفاده کرده ام ، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشته ام . همچنین اظهار می کنم که تحقیق و موضوع پایان نامه ام تکراری نیست و تعهد می نمایم که بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننموده و یا در اختیار غیر قرار ندهم . کلیه حقوق این اثر مطابق با آیین نامه مالکیت فکری و معنوی مععلق به دانشگاه است .

نام و نام خانوادگی: زهرا محمودی

تاریخ و امضا:

به نام خدا

زرقان در سفرنامه‌های دوره قاجار

به کوشش
زهرا محمودی

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیت های
تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته:

ایران شناسی - تاریخ

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: عالی

دکتر عبدالرسول خیراندیش، دانشیار بخش تاریخ (استاد راهنما).

دکتر سید ابوالقاسم فروزانی، دانشیار بخش تاریخ (استاد مشاور).

دکتر سلیمان حیدری، استادیار بخش تاریخ (داور داخلی).

تیر ۱۳۹۳

تقدیم به:

روح پاک و نام نیک پدرم

به مادر مهربان و فداکارم

به همسر همدل و صبورم

سپاسگزاری

نگارش این رساله و آنچه را طی مراحل تهیه و تنظیم این پژوهش به دست آورده‌ام، مدیون راهنمایی‌های استاد راهنمای توانا و دانشمندم جناب آقای دکتر خیراندیش، همچنین یاری دلسوزانه و تشویق بی دریغ استاد مشاور فرهیخته و بزرگوارم جناب آقای دکتر فروزانی و داور ارجمند جناب آقای دکتر حیدری می‌باشم.

به پاس قدردانی از زحمات عزیزانی که در انجام پایان نامه مرا یاری نمودند بر خود واجب می‌دانم که از همه آنان کمال تشکر و قدردانی را داشته باشم از جمله:

جناب آقای مهندس رحمتی، استاد مهران نبی پور، آقایان قاسم حمزوی، حمید نوروزی

دوستان بزرگوارم خانم‌ها زلیخا بیرانوند، صدیقه پرویزی، مهسا بیضاوی و کلیه کسانی که یاریگرم بودند.

چکیده

زرقان در سفرنامه‌های دوره قاجار

به کوشش

زهرا محمودی

شهر زرقان در دامنه‌ی کوه زرقان، میانه‌ی راه شیراز به تخت جمشید و اصفهان، به علت موقعیت جغرافیایی و نزدیکی به شیراز مرکز استان فارس، از نظر اقتصادی و ارتباطی واجد اهمیت و از شرایط خاصی برای اقامت و استراحت مسافران و کاروان‌ها برخوردار بوده است. تعدادی از سفرنامه نویسانی که در دوره قاجار از این شهر عبور کردند مطالب و خاطراتی درباره آن به روی کاغذ آورده‌اند. اغلب سیاحان خارجی، اوضاع طبیعی، مشخصات جغرافیایی و ویژگی فرهنگی مردم منطقه را توصیف کرده‌اند. کوهستان عظیم زرقان، خانه‌های خشت و گلی، میزان جمعیت، اراضی حاصلخیز، کاروان‌سرای بزرگ آن جا و راه کوهستانی و سنگلاخی زرقان به شیراز مورد توجه همه آن‌ها قرار گرفته است. بعضی از آن‌ها به توصیف ظاهر و قیافه، لباس‌ها و نگاه کنجکاو مردم زرقان پرداخته‌اند و به چارواداری، شغل اصلی و مشهور افراد منطقه اشاره کرده‌اند. سفرنامه نویسان ایرانی درباره زرقان مطالب مفصل‌تری به رشته تحریر درآورده‌اند، به طوری که میزان جمعیت، زراعت، باغ‌ها، نوع کشت محصول، ویژگی خانه‌ها، تعداد مساجد، امامزاده‌ها، کاروان‌سراها، چاپارخانه، چاه و قنات، مشاغل و حرفه‌های متداول، مذهب، شاعران و بزرگان و حتی آخوندها و ملاهای محله‌های مختلف را نام برده‌اند. از آن جا که اکنون جامعه سنتی و تاریخی زرقان در حال تغییر و فراموشی است و راه‌های ارتباطی جدید نیز آن را در معرض تغییرات بسیار قرار داده است و نیز منابع اندکی درباره تاریخ و گذشته آن وجود دارد، سفرنامه‌ها کتب باارزشی برای آگاهی از اوضاع جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی و سابقه فرهنگی، تمدن و آداب و رسوم زرقان می‌باشند. در این پژوهش حدود بیست و پنج مورد از سفرنامه‌های دوره قاجار ملاحظه و اطلاعات آن‌ها مورد بررسی قرار گرفته و در چهار فصل تنظیم شده است. در فصل اول کلیات، فصل دوم جغرافیا، اقتصاد و فرهنگ زرقان و در فصل سوم پیشینه تاریخی این شهر ذکر شده است. در فصل چهارم، سفرنامه‌های دوره قاجار معرفی و مشاهدات سفرنامه نویسان از زرقان، آورده شده و در نهایت نتیجه در پایان پژوهش بیان شده است.

کلید واژه: زرقان، تاریخ فارس، سفرنامه‌ها، قاجار

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: مقدمه
۲	۱-۱- کلیات.....
۳	۲-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۳	۳-۱- هدف تحقیق.....
۴	۴-۱- پیشینه تحقیق.....
۴	۵-۱- روش تحقیق.....
۵	۶-۱- سؤالات تحقیق.....
۵	۷-۱- فرضیه تحقیق.....
۵	۸-۱- تعاریف مفهومی.....
۵	۹-۱- سفر و سفرنامه‌نویسی و اهمیت آن.....
۷	۱۰-۱- انگیزه های سفر.....

فصل دوم: جغرافیا، فرهنگ و اقتصاد زرقان

۱۰	۱-۲- جغرافیای طبیعی.....
۱۱	۲-۲- جغرافیای انسانی.....
۱۱	۲-۲-۱- زبان.....
۱۱	۲-۲-۲- دین و مذهب.....
۱۲	۳-۲- آثار تاریخی زرقان.....

عنوان	صفحه
۱-۳-۲-کاروان سرای زکی خانی	۱۲
۲-۳-۲-قبرستان ها	۱۳
۳-۳-۲-استودان ها	۱۳
۴-۲-آداب و مراسم کهن زرقان	۱۵
۲-۴-۱-تعزیه	۱۵
۲-۴-۲-دعای باران و حوض ماهی	۱۵
۲-۵-۵-مشاغل قدیمی زرقان	۱۶
۲-۵-۱-چارواداری	۱۶
۲-۵-۲-حلوا پزی	۱۷
۲-۵-۳-بوریا بافی	۱۸
۲-۵-۴-ملکی دوزی	۱۹
۲-۵-۵-مشاغل دیگر	۱۹
۲-۶-تاریخچه آموزش و پرورش	۱۹
۲-۷-کشاورزی و زراعت	۲۰
۲-۸-صنعت	۲۰

فصل سوم: زرقان در گستره تاریخ

۱-۳-۱-وجه تسمیه	۲۳
۲-۳-۲-زرقان در فرهنگ دهخدا	۲۴
۳-۳-۳-زرقان پیش از اسلام	۲۵
۳-۳-۱-زرقان در سنگ نبشته بیستون	۲۵
۳-۳-۲-زرقان در گل نبشته های تخت جمشید	۲۵
۴-۳-۴-زرقان پس از اسلام	۲۶
۳-۴-۱-زرقان در کتب جغرافیای تاریخی	۲۷

۳-۴-۱-۱- حدود العالم من المشرق الى المغرب ۲۷

صفحه

عنوان

۳-۴-۱-۲- مسالك الممالك ابن خردادبه ۲۷

۳-۴-۱-۳- مسالك الممالك اصطخری ۲۸

۳-۴-۱-۴- اشكال العالم ۲۸

۳-۴-۱-۵- صوره الارض ۲۹

۳-۴-۱-۶- احسن التقاسيم في معرفة الاقاليم ۲۹

۳-۴-۱-۷- تجارب الامم ۳۰

۳-۴-۱-۸- فارسنامه ابن بلخی ۳۱

۳-۴-۱-۹- نزهه القلوب ۳۱

۳-۴-۲- زرقان در منابع تاریخی ۳۱

۳-۴-۲-۱- شیراز نامه ۳۱

۳-۴-۲-۴- تاریخ جهانگشای نادری ۳۲

۳-۴-۲-۵- روزنامه خاطرات میرزا محمد کلانتر فارس ۳۳

۳-۴-۲-۶- تاریخ گیتی گشا ۳۴

۳-۴-۲-۷- وقایع اتفاقیه (مجموعه گزارشهای خفیه نویسان انگلیس در ولایات

جنوبی ایران از ۱۲۹۱ تا ۱۳۲۲) ۳۶

فصل چهارم: مشاهدات سفرنامه نویسان از زرقان

۴-۱-۱- مشاهدات سفرنامه نویسان خارجی ۴۲

۴-۱-۱-۱- سفرنامه پاتینجر ۴۲

۴-۱-۲- سفرنامه جیمز موریه ۴۳

۴-۱-۳- سفرنامه لرستان و خوزستان ۴۵

۴-۱-۴- سفرنامه اوژن فلاندرن به ایران ۴۶

۴-۱-۵- سیاحتنامه مسیو چریکف ۴۸

عنوان	صفحه
۴-۱-۶- سفرنامه پولاک.....	۴۹
۴-۱-۷- زندگی و سفرهای وامبری شامل سیاحت درویش دروغین.....	۵۰
۴-۱-۸- سفرنامه یوشیدا ماساهارو.....	۵۱
۴-۱-۹- سفرنامه فوروکاو.....	۵۲
۴-۱-۱۰- سفرنامه دیولافوآ.....	۵۳
۴-۱-۱۱- در سرزمین آفتاب(دومین سفرنامه هینریش بروگش).....	۵۵
۴-۱-۱۲- یک سال در میان ایرانیان.....	۵۶
۴-۱-۱۳- به سوی اصفهان.....	۵۹
۴-۱-۱۴- ایران و قضیه ایران.....	۶۰
۴-۱-۱۵- سفرنامه جکسن «ایران در گذشته و حال».....	۶۱
۴-۱-۱۶- زیر آفتاب سوزان ایران.....	۶۳
۴-۱-۱۷- زیر آسمان ایران.....	۶۶
۴-۲-۲- مشاهدات سفرنامه نویسان ایرانی.....	۶۹
۴-۲-۱- بستان السیاحه.....	۶۹
۴-۲-۲- دو سفرنامه از جنوب ایران: در سالهای ۱۲۵۶ه.ق و ۱۳۰۷ه.ق.....	۷۰
۴-۲-۳- خاطرات حاج سیاح.....	۷۴
۴-۲-۴- سفرنامه حاجی پیر زاده.....	۷۵
۴-۲-۵- سفرنامه دوم نجم الدوله به خوزستان.....	۷۷
۴-۲-۶- فارسنامه ناصری.....	۷۸
۴-۲-۷- آثار العجم در تاریخ و جغرافیای مشروح بلاد و اماکن فارس.....	۸۰
۴-۲-۸- سفرنامه سدید السلطنه.....	۸۲
نتیجه.....	۸۶
منابع و مأخذ.....	۸۸

فصل اول

مقدمه

۱-۱- کلیات

از اوایل قرن سیزدهم هجری برابر با حکومت فتحعلیشاه قاجار، در اثر توجه روز افزونی که ایران در جهان غرب برانگیخته بود به مانند دوران درخشان صفوی، بسیاری از جهانگردان و محققان، این سرزمین را برای عرصه گردش و تحقیق خویش انتخاب کردند و بدین ترتیب در دوره قاجار زمینه بررسی های جغرافیایی، تاریخی، فرهنگی و ادبی در ایران فراهم آمد. علل توجه اروپاییان به ایران شامل مسایل سیاسی، اقتصادی و فرهنگی است که در اینجا مسأله فرهنگی بیشتر مد نظر است، زیرا شهر شیراز که نامی بلند آوازه دارد و شعرایی چون حافظ و سعدی از آن برخاسته اند از یک سو و از سویی دیگر، آثار پرشکوه تخت جمشید، دیدار از شیراز هم مد نظر ایرانیان و هم خارجیان بود. در این میان زرقان هم که شهر کوچکی بوده، مورد توجه واقع شده است.

شهر زرقان که در دامنه‌ی کوه زرقان، میانه‌ی راه شیراز به تخت جمشید واقع شده به علت موقعیت جغرافیایی و فاصله آن با شهر های اطراف، همیشه محل اطراق مسافران، کاروان ها و پیک‌های دولتی بوده و نقش عظیمی در تجارت، اقتصاد و کشاورزی داشته است. اغلب جهانگردان و مسافرانی که از طریق خلیج فارس وارد ایران می شدند یا از مسیر اصفهان به بندر بوشهر از ایران خارج می شدند یک شب یا بیشتر در زرقان توقف می نمودند و چون زرقان در یک منزلی شیراز واقع بود در آنجا آذوقه تهیه می کردند. تعدادی از این مسافران، حاصل مشاهدات خود را روی کاغذ می آوردند.

مطالبی که سفرنامه نویسان یا مأموران سیاسی خارجی و ایرانی در یک قرن پیش (دوره قاجار) درباره زرقان نوشته اند، نمایان گر اوضاع طبیعی، اقتصادی، سیاسی و معرف خصایص و ویژگی های مردم این منطقه است. لذا منابع ارزشمندی برای مورخان، جامعه شناسان و مردم

شناسان برای شناخت زرقان و پیشینه‌ی پرفراز و نشیب آن است. این پژوهش با رویکرد تحلیلی و با هدف بررسی منطقه زرقان در سفرنامه‌هایی که در دوره قاجار گردآوری شده، تدوین یافته است.

۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

سرزمین ما ایران، جغرافیایی متنوع و مردمانی با روش‌های زندگی گوناگون دارد. برای شهرهای بزرگ و معروف، همواره کتاب‌ها و تحقیقات بسیاری فراهم آمده است. اما شهر کوچکی مانند زرقان در کانون توجه محققان قرار نگرفته است. در حالی که این شهر در میانه‌ی استان فارس و بر سر راه شیراز به تخت جمشید و اصفهان قرار دارد و از نظر اقتصادی و ارتباطی واجد اهمیت بوده است. اکنون نیز در زمینه فعالیت‌های صنعتی در حال گسترش است و راه‌های ارتباطی جدید نیز آن را در معرض تغییرات بسیار قرار داده است. بدین ترتیب جامعه سنتی و گذشته زرقان که جهانگردان از آن گذر کرده‌اند در حال تغییر و فراموشی است. تا این چنین تغییراتی به طور کامل آن را دگرگون نکرده است و امکان ارزیابی اطلاعات سفرنامه‌های خارجی وجود دارد می‌توان چنین تحقیقی را که مد نظر این پایان‌نامه است انجام داد.

۱-۳- هدف تحقیق

میل به آگاهی و دانستن اینکه سفرنامه‌نویسان در سفر خود به زرقان چه دیدند، چه شنیدند، کجافتند، نیاکان ما در این شهر چگونه مردمی بودند، زرقان از نظر طبیعی و جغرافیایی چگونه شهر و سرزمینی بوده، ما را به مطالعه سفرنامه‌ها ترغیب می‌کند. در سفرنامه‌ها با نکات مبهمی از آداب، عادات و حالات مردم زرقان که تاریخ روشن نکرده، آشنا می‌شویم و در واقع از طریق آن‌ها به اوضاع اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی شهر زرقان در دوره قاجار پی می‌بریم و از این طریق، جامعه سنتی زرقان که دیگر به دست فراموشی سپرده می‌شود باز شناسی می‌گردد.

۴-۱- پیشینه تحقیق

در سال های گذشته، تحقیقات چندی در زمینه شناخت زرقان توسط پژوهشگران و محققان زرقانی صورت گرفته است که در یافتن منابع اصلی، مرا یاری نمود، از جمله صادقی (۱۳۹۰) پژوهشگر زرقانی در بخشی از کتاب خود به معرفی سفرنامه هایی پرداخته که در آن سفرنامه نویس خاطرات خود از زرقان را به رشته تحریر درآورده است و شفیع (۱۳۷۳) در مقاله ای سفرنامه نویسانی را معرفی کرده است که درباره این شهر مطلبی هر چند کوتاه نوشته اند.

دانش پژوه (۱۳۸۰) به معرفی سفرنامه های جهانگردان و ایرانگردانی پرداخته که خاطرات خود از ایران و اقامت در زرقان را به رشته تحریر درآورده اند، نوربخش (۱۳۶۴) و انصاف پور (۱۳۶۳) در کتاب های خود سرزمین و مردم ایران از نگاه سیاحان خارجی را مورد بررسی و تحلیل قرار داده اند.

البته این منابع صرفاً به معرفی سفرنامه و ذکر مطالب مربوط به زرقان پرداختند و هیچ کدام مشاهدات و رخداد های موجود در سفرنامه ها را مورد بررسی قرار نداده اند. در این پایان نامه محقق تلاش دارد به تحلیل مطالب سفرنامه های موجود درباره زرقان بپردازد.

۵-۱- روش تحقیق

برای تهیه طرح تحقیق از منابع کتابخانه ای، مصاحبه با استادان و معلمان دانشگاهی و محلی و سپس مشاهدات میدانی استفاده شده است. از منابع کتابخانه، منابعی که می تواند اطلاعات عمومی لازم در مورد فارس ارائه کند، مانند فارسنامه میرزا حسن حسینی فسایی یا آثار العجم فرصت الدوله شیرازی مشاهده گردید، همچنین حدود بیست و پنج مورد از سفرنامه های دوره قاجار ملاحظه شد و اطلاعات آن ها مورد بررسی قرار گرفت.

۱-۶-سوالات تحقیق

۱. از دیدگاه سفرنامه نویسان یا به طور کلی افرادی که از شهر زرقان عبور کرده اند، در دوره قاجار زرقان چگونه شهری بوده است؟
۲. آیا مطالب مندرج در سفرنامه ها در مورد زرقان، تا حدودی زیادی صحیح است؟
۳. موقعیت جغرافیایی زرقان چه نقشی در توجه اروپاییان به آن داشته است؟

۱-۷-فرضیه تحقیق

۱. با توجه به وجود مشاغل گوناگونی که در این شهر مایحتاج مسافران را تامین می کرده است، زرقان را می توان در سفرنامه ها، یک شهر فعال و تولید کننده اقتصادی و واجد نقش ارتباطی مهمی دانست.
۲. نظر به اینکه زرقان در فاصله یک منزلی از شیراز و بر سر راه شیراز به تخت جمشید و اصفهان واقع شده، نه فقط محل عبور بلکه به عنوان یک منزل گاه بوده، لذا اطلاعات موجود در سفرنامه ها در باره آن می تواند دقیق باشد
۳. با توجه به اقامت مسافران و نیز عدم مشکلات برای مسافران خارجی در این شهر می توان گفت اطلاعات مفیدی در این باره می توان در سفرنامه ها یافت.

۱-۸-تعاریف مفهومی

- سفرنامه: کتاب هایی که توسط سیاحان و مأموران خارجی و داخلی درباره شرح مسافرت ها و مشاهدات آن ها نوشته شده است.
- شهر میان راهی: شهری که کارکرد اصلی آن برقراری ارتباط میان دو شهر مهم دیگر است.

۱-۹-سفر و سفرنامه نویسی و اهمیت آن:

سفر در لغت یعنی " بیرون شدن از شهر خود و به محلی دیگر رفتن ". خداوند متعال در قرآن کریم، در آیات متعددی بر اهمیت و ضرورت سفر تاکید فرموده است، از جمله: " قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ عَاقِبَتَهُ لِلْمُجْرِمِينَ " (نمل: ۶۹) و همچنین: " وَ حَمَلْنَا هُمْ فِي الْبَرِّ وَ

الْبَحْرِ وَرَزَقْنَا هُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ" (اسرا: ۷۰)

بشر از آن زمان که کوچ نشین بوده، یعنی همیشه در حال سفر و حرکت بوده است تا امروز که سکونت در یک مکان را اختیار کرده، همواره مشتاق بوده از حالات مردمان سرزمین های دیگر آگاه شود، شگفتی ها را ببیند و بداند و عجایب اقالیم را بنگرد. از میان مسافران عالم، آنان که از سواد و دانش بهره ور بوده اند، کسانی که مشهودات خود را ثبت کرده اند، دیگران را هم در لذت سیر ظاهری و معنوی خود سهیم و شریک دانسته اند. نگاشتن سفرنامه از ویژگی و اهمیتی برخوردار است که دیگر کتب خاطرات از لحاظ اهمیت به آن مرتبه نمی رسد. سفرنامه ها همچون یک پرده نقاشی، مناظر گوناگونی از حیات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی یک منطقه را به تصویر می کشند، آن گاه می توان در این پرده، نکات ارزشمندی را باز شناخت، مشروط به آن که هر مطالعه ای با نگاهی تحلیلی صورت پذیرد تا مفید واقع شود.

این نکته را نباید از نظر دور داشت که به دلایل متعددی، از جمله اهداف و اغراض سیاسی، برداشت های ناصواب، عدم آگاهی به مبانی اندیشه و فرهنگ یک منطقه، تصویر ترسیم شده توسط سفرنامه نویسان، گاهی با واقعیات موجود جامعه در روزگاران گذشته، مطابقت تام و تمام ندارد. همچنین باید توجه داشت که اطلاعات موجود در سفرنامه های گوناگون از ارزش یکسانی برخوردار نیستند، لذا متن سفرنامه ها باید با توجه به جمیع جهات مورد تحلیل و قضاوت قرار بگیرند.

نویسنده سفرنامه، داستان واقعی مشاهدات خود را در سیر و سفر می نگارد و خواننده را همراه خود به سفر می برد، فراز و نشیب ها، ملایمات و ناملایمات را به او می نمایاند و از احوال مردمان، از بینش های آنان، آثار تاریخی یعنی ساخته های مردمان صدها و هزار ها سال پیش آن سرزمین و از آن چه امروز می سازند و می پردازند، از طبیعت، کوه و چشمه و دشت و صحرا و دریا و رود و از خاک و کویر و وادی سوزان و از هرچه در آن جاست، سخن می گوید. سفرنامه ها اکنون به عنوان منبع کمکی در تاریخ نگاری ایران قرون جدید و معاصر کاربرد دارند، حتی برای بعضی از نقاط دورافتاده گاهی به عنوان منبع منحصر به فرد محسوب می شوند.

سفرنامه از لحاظی از تاریخ مهم تر است. تاریخ نویسان معمولاً مسایل عمده تاریخی را

شرح و بسط داده اند و گاهی هم با اختیار و اجبار حقایقی را کتمان کرده اند. اما نویسنده سفرنامه که اهل دیار مورد سیاحت نبود و حبّ و بغض خاصی نسبت به اهالی مناطق مورد سیاحت خود نداشت آن چه را می دید و احساس می کرد می نوشت و چون نوشته اش در آن سرزمین ها انتشار می یافت، از نوشتن همه حقایق، بیمی نداشت، به طوری که امروزه، پژوهشگران تاریخ و علوم اجتماعی و مردم شناسی از مندرجات سفرنامه ها، بیش از هر منبع و مأخذ دیگری بهره می گیرند و به خصوص سفرنامه هایی که در دوره های پیشین نگاشته شده، منابع منحصری برای بررسی رفتار گذشتگان به شمار می آیند.

سفرنامه به منزله آینه‌ی است که سفرنامه نویس در مقابل مردم می گیرد. همانقدر که خواندن و دیدن آن برای دیگران خوشایند است برای خود مردم نیز می تواند دلچسب باشد. با خواندن سفرنامه، تلقی دیگران را درباره خود در می یابند و به آنچه دیگران درباره آن ها می اندیشند و در شناخت سابقه فرهنگی و تمدن، اهمیت تاریخ، هنر و صنعت دیرپای خویش، بیشتر واقف می شوند.

۱-۱-۱- انگیزه های سفر

کسانی که به سفر می روند، مقاصد و هدف هایی دارند که می توان آن اهداف را این گونه تقسیم بندی کرد:

۱. سفر برای آگاهی از وضع و حال مردم جهان و مشاهده سرزمین های دیگر
۲. سفر به منظور بازرگانی و تجارت
۳. سفر مأموریت سیاسی و غیر سیاسی
۴. سفر دینی، مانند زیارت حج و عتبات در میان مسلمانان یا اعزام مبلغان مذهبی ادیان مختلف
۵. سفر برای کسب دانش و تکمیل معلومات
۶. سفر به منظور مهاجرت
۷. سفر برای تفریح و تفرّج (دانش پژوه، ۱۳۸۱: ۲۴)

همه کسانی که به سفر می روند می توانند خاطرات سفر خود را ثبت کنند، بسیاری از سفرنامه ها که از شهرتی برخوردار گشته، حاصل مشاهدات کسانی است که به مأموریتی

سیاسی یا اقتصادی و یا حتی سیر و گشت و تفریح رفته اند. جای تردید نیست که سفرنامه دانشمندانی چون ناصر خسرو، ابن بطوطه و شاردن که با سرمایه علمی وسیع و بینشی قوی به سفر پرداخته اند و مشاهدات خود را ثبت کرده و حتی نتیجه گیری کرده اند با یادداشت های مسافران عادی که مشاهدات سطحی خود را نوشته اند همسان نیست، اما اهمیت یادداشت های روزمره را هم نباید کوچک شمرد، زیرا همین یادداشت های به ظاهر عادی و تکراری، هنگامی که مورد دقت نظر و کندوکاو دانشمندان، جامعه شناسان و پژوهندگان فرهنگ و تاریخ قرار می گیرد همچون مواد خامی که مبدل به محصول صنعتی شود، دست مایه ی محققان واقع می شود و نتایجی همانند سفرنامه دانشمندان به بار می آورد.